

Voor of tegen de Delftse School?

Lidy Bultje-van Dillen

Niet alle inwoners van Rhenen zijn gecharmeerd van de wederopbouw van hun stad. Onlangs zei iemand tegen me: “Men heeft Rhenen na de oorlog totaal verprutst. Kijk eens wat men in Duitsland aan herbouw gedaan heeft! Vóór de oorlog was Rhenen een mooie stad, nu is het niets meer”. Over smaak valt niet te twisten, zegt een bekend spreekwoord. Maar waarom koos men in Rhenen en elders eigenlijk voor de herbouw in de traditie van de Delftse School?

De slagvelden te Rotterdam, Middelburg, Rhenen en Wageningen openden voor de architectuur –zij het wrange- mogelijkheden. Behalve dat de oorlog vele slachtoffers had geëist, werden in de periode 1940-1945 in Nederland 80.000 woningen totaal verwoest, 40.000 zwaar en 400.000 licht beschadigd. Weldra werden de eerste plannen gesmeed om tot een integrale wederopbouw te komen. De voornaamste taak van het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting hierbij was, zoals de toenmalige premier Schermerhorn in juni 1945 formuleerde: “mede te helpen aan het opbouwen van organisaties, die bij machte zijn, het wederopbouwwerk in het gewenste tempo in te voeren”.

Enkele gevels in de Herenstraat (foto Gemeentearchief Rhenen)

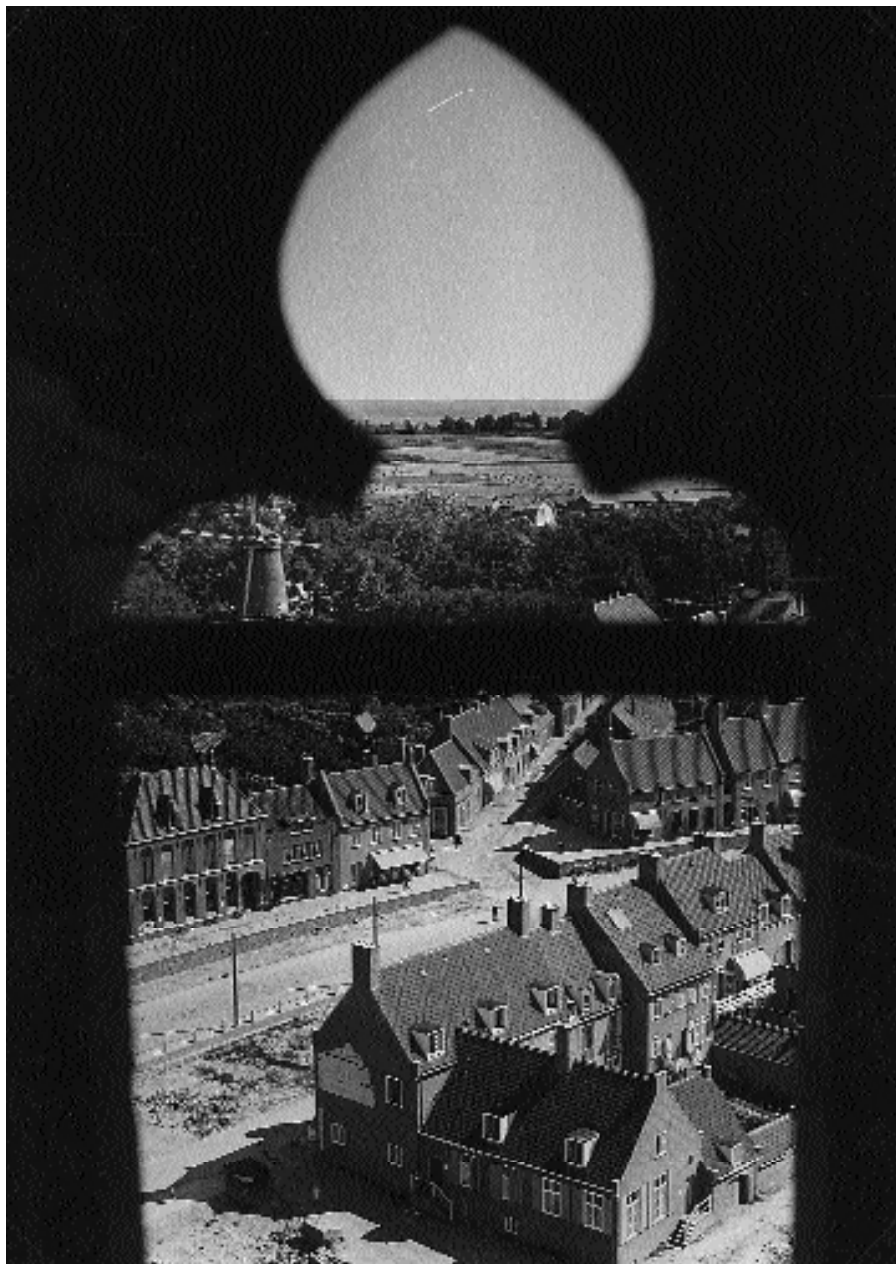
Men zag zich evenwel spoedig geplaatst tegenover aanzienlijke problemen. Zo was er sprake van een stagnatie in de opleiding van architecten en vooral van bouwvakarbeiders. Er was een nijpend gebrek aan bouwmaterialen en bovendien ontbraken de deviezen om op gewenste schaal bouwmaterialen en machines uit het buitenland te kunnen betrekken.

Toch markeerde de oorlog niet het begin van een architectonische bezinning over te volgen aanpak van de wederopbouw. In het begin van de oorlog, in 1941 reeds, toen de publicatiemiddelen sterk beknot en bijeenkomsten bemoeilijkt werden, riep de Vereniging Architectura et Amicitia te Doorn vertegenwoordigers van de diverse architectuurstromingen bijeen, om tot een forum te komen waar niet-gelijkgestemde vakgenoten elkaar zouden kunnen ontmoeten. Rond de tafel schaarden zich toen de aanhangers van de traditie, de traditionalisten, en de aanhangers van het moderne bouwen (het Nieuwe Bouwen, de Nieuwe Zakelijkheid), de modernisten.

De leidsman van de traditionalisten was professor ir. M.J. Granpré Molière (1883-1972), hoogleraar bouwkunde te Delft. Na mei 1940 probeerde Granpré Molière aanvankelijk zijn colleges te continueren. Maar toen het zelfs niet meer mogelijk bleek colleges aan huis te verzorgen, zag hij zich genoodzaakt zijn onderwijs via brieven aan studenten voort te zetten. Vast staat dat Granpré Molière tijdens de bezetting onderdook, terwijl juist gedurende de oorlogsjaren bleek dat zijn traditionalistische architectuuropvattingen bijzonder goed pasten in de culturele theorie van de Duitse bezetter.

Nieuwbouw om de later afgebroken Gasthuiskapel (foto Gemeentearchief Rhenen)

Herenstraat hoek Molenstraat vanaf de Cuneratoren (foto Gemeentearchief Rhenen)

De Weverstraat na de herbouw (foto Gemeentearchief Rhenen)

Tot de oorlog had Granpré Molière vooral aan de Technische Hogeschool in Delft zijn architectuuropvattingen vormgegeven. De Tweede Wereldoorlog met zijn even dramatische als voor de architectuur veelbelovende afloop bracht voor het eerst de confrontatie van ideeën met de andere architecten, de modernisten.

Sinds 12 juli 1941 was de wederopbouw in handen van een zevental architectencommissies die klaarblijkelijk geporteerd waren voor de traditionalistische architectuur. Het waren de navolgers van Granpré Molière die gedurende de oorlogsjaren openlijk werkzaam bleven en konden blijven, omdat zij in hun architectuur tegemoetkwamen aan de opvattingen van vele Nederlanders én van de Duitse bezetter. Hierdoor kreeg de traditionalistische architectuur de gelegenheid zich openlijk te ontplooien. In Rhenen stond de wederopbouw onder leiding van ir. Van Pouteroyen, die eveneens een navolger van Granpré Molière was. Een ander belangrijk argument voor het kiezen van de traditionele architectuur was het aanvankelijke tekort aan materialen als staal en cement. Men kon nu putten uit de ervaringen van de traditionele wijze van bouwen.

Reeds tijdens de oorlog rees binnen het moderne kamp van architecten verzet tegen de dominante positie van de traditioneel-historische architectuur. Naar buiten toe konden deze fricties toen echter niet geuit worden. Noodgedwongen

Het Administratiegebouw van Ouwehands Dierenpark in Delftse School-stijl (foto Gemeentearchief Rhenen)

bestond er een sfeer van verdraagzaamheid. De oppositie trad pas aan het licht na 5 mei 1945 en is vanaf dat moment goed te volgen aan de hand van de pennensrijd die zich in de verschillende bouwbladen ontwikkelde.

Tegenstanders zagen de dreiging van een afglijden naar het kleinburgerlijke en romantische, naar een geesteshouding die teveel gericht was op het verleden, als het gevaarlijke aspect van de Delftse School. Men vond het eenzijdig overheersen van de Delftse School ten nadele van andere architectuuropvattingen. Hoewel beide kampen uitgingen van hetzelfde, te weten de wederopbouw van Nederland, was hun benadering van de problematiek totaal verschillend. Granpré Molière en de zijnen zagen architectuur als “schone” kunst, de modernisten benaderden architectuur functioneel.

Vanaf het jaar 1945 kregen de modernisten steeds meer invloed over de te bouwen werkwijze. Architecten als Rietveld, Oud, Van den Broek en Bakema, Maaskant, Dudok en Aldo van Eyck wilden niets weten van het terugrijpen op het verleden en ontwierpen strakke gebouwen. De architectuur veranderde in die jaren wezenlijk.

In 1953 zou voorgoed de “dictatuur” van de Delftse School gebroken blijken.